

Den gåtefulle skamplet

Ap 14/7-98

GRUNNLOVEN: Tre hovedgrunner til at Jødeparagrafen kom med.

ØYSTEIN
SØRENSEN

Professor i historie ved Universitetet i Oslo

Den såkalte Jødeparagrafen er den store skampletten på den norske Grunnloven av 1814. Paragrafen lød, i hele sin gru, slik:

«Den evangelisk-lutherske Religion forbliver Statens offentlige Religion. De Indvaanere, der bekjende sig til den, ere forpligtede til at opdrage sine Børn i samme. Jesuitter og Munkeordener maae ikke taaes. Jøder ere fremdeles udelukkede fra Adgang til Riget.»

Grunnloven som helhet var Europas mest demokratiske for sin tid, den var bygget på liberale idéer om enkeltmenneskenes friheter og rettigheter. Desto verre med Jødeparagrafen. Den hadde til og med fått en så prominent plass som paragraf 2. Men den var ikke bare en skamplet. Det er også en stor historisk gåte knyttet til Jødeparagrafen.

Ikke til selve formuleringen om forbudet mot jøder. Man kan finne tre hovedgrunner til at grunnlovsfedrene ville nekte jøder adgang til riket. En grunn var religiøs intoleranse. Norge skulle være et strengt luthersk land. Riktignok var religiøs toleranse en almen del av det liberale idégrunnlaget. Men flere hevdet at det måtte være grenser for religionsutøvelse. De tre gruppene som var nevnt i paragrafen ble blinket ut som spesielt ille.

En annen grunn var det vi kan kalle mer almene kulturelle fordommer. Jødene ble oppfattet som en gruppe som ikke ville la seg assimilere i det norske nasjonale fellesskapet. En av de fremste mennene på Eidsvoll, Nicolai Wergeland, ga uttrykk for denne oppfatningen da han hevdet at jødene «Indtrængen i landet vilde kun fordærve og for-

arme Almuen». Det er historiens ironi at Wergelands sønn senere ble den mest kjente motstanderen av Jødeparagrafen.

Den tredje grunnen var økonomisk proteksjonisme. Jødiske handelsmenn ble oppfattet som en trussel mot norske næringsdrivende.

Det er viktig å skille mellom denne typen fordommer mot jøder og vårt eget århundres rasistiske antisemittisme. Den kulturelle og religiøse antisemittisme er meget gammel. Raseidéer var noe som for alvor ble satt i system og gitt kvasivitenskapelig begrunnelse først i annen halvdel av 1800-tallet.

Paragrafen var omstridt. Det var en kraftig debatt i Eidsvollsforsamlingens såkalte konstitusjonskomité. Motstanderne av forbudet mot jøder argumenterte med almene liberale og humanitære verdier. Men de måtte gi seg.

Her kommer vi inn på den store historiske gåten i forbindelse med Jødeparagrafen. Slik den ble stående, virket den mer intolerant og skjemmende enn meningen var. Det vil si: av referater fra Eidsvoll vet vi at det var meningen at paragraf 2 skulle inneholde en almen formulering om religionsfrihet. De tre gruppene som ikke skulle få adgang til riket, skulle være *unntak* fra den almene friheten. Men setningen om religionsfrihet var forsvunnet da paragrafen ble banket igjennom av Eidsvollsforsamlingen i plenum. Hvorfor? Det er det ingen som vet.

En hypotese, like god som noen annen, er at det var tale om en ren redaksjonell glipp. Det gikk fort på Eidsvoll, representantene hadde det travelt. Men glippen ble stående. Den norske grunnloven var skjemt ut med forbudet mot jøder helt til 1851. De stakkars munkeordenene og jesuittene måtte vente enda lenger før de fikk slippe inn i Norge.

Øystein Sørensen